

SAMHÄLLS-
VETENSKAPLIGA
FAKULTETEN

Svenskbybornas kulturella minne

En studie i sammanhållning

Lunds universitet

Sociologiska institutionen

Författare: Emma Hoas

Kandidatuppsats: SOCK08, 15 hp

Höstterminen 2021

Handledare: Magnus Ring

Sammanfattning

Författare: Emma Hoas

Titel: Svenskbybornas kulturella minne. En studie i sammanhållning.

Kandidatuppsats: SOCK08, 15hp

Handledare: Magnus Ring

Sociologiska institutionen, höstterminen 2021

Svenskbyborna, vilka identifierar sig som svenskar, lämnar Gammalsvenskby i dåvarande Sovjetunionen, nuvarande Ukraina, för att ”återvända” till sitt fosterland 1929. Gruppen om ca 900 individer anländer Sverige för första gången den 1 augusti samma år. Det finns en bestående sammanhållning inom svenskbyborna trots att flera generationsväxlingar och geografisk spridning har skett. Tidigare vetenskaplig forskning om svenskbyborna har främst varit ur historiskt respektive lingvistiskt perspektiv. Denna studie undersöker sammanhållningen utifrån teorier om kollektiva minnen, kulturellt minne och minnespraktiker. Syftet med studien är att identifiera och analysera teman i svenskbybornas kulturella minne samt att besvara forskningsfrågan: Vilka är de sammanhållande temana i svenskbybornas kulturella minne? Det görs genom att beskriva svenskbybornas historiska bakgrund och analysera Föreningen Svenskbybornas nyhetsbrev utifrån en tematisk narrativ analys. Resultatet av studien är att det finns flera teman i svenskbybornas kulturella minne som är sammanhållande över tid och geografisk plats, men temana är mer än bara passiva ord de utgörs av symboler och minnespraktiker. De teman som identifieras är symbolen för minnesfiguren och minnespraktikerna sång, svenska språket, traditioner och institutionaliserande av minne.

Nyckelord: Svenskbyborna, kollektivt minne, kulturellt minne, minnespraktiker.

Innehållsförteckning

1	INTRODUKTION	1
1.1	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	3
1.2	DISPOSITION OCH AVGRÄNSNINGAR	3
1.3	ETISKA ÖVERVÄGANDEN	4
1.4	CENTRALA BEGREPP	4
1.4.1	<i>Kollektiva minnen</i>	4
1.4.2	<i>Kulturellt minne, minnesfigurer och öar av tid</i>	4
1.4.3	<i>Kulturellt trauma och traumatiska händelser</i>	5
1.4.4	<i>Minnespraktiker</i>	5
2	FORSKNINGSÖVERSIKT	6
2.1	SVENSKBYBORNA	6
2.2	KULTURELLT MINNE	6
3	TEORI	7
3.1	KOLLEKTIVT MINNE	7
3.2	KULTURELLT MINNE	8
3.3	MINNESFORMAT	9
4	METOD	11
4.1	METODVAL	11
4.2	URVAL	12
4.3	ANALYSMETOD	14
4.4	AVGRÄNSNINGAR	14
5	HISTORISK BAKGRUND	15
6	ANALYS	21
6.1	LOGOTYPEN -SYMBOLN FÖR MINNESFIGUREN	21
6.2	MINNEPRAKTIKER	23
6.2.1	<i>Sång</i>	23
6.2.2	<i>Svenska språket</i>	24
6.2.3	<i>Traditioner</i>	25
6.2.4	<i>Institutionaliserande av minne</i>	27
7	RESULTAT OCH SLUTDISKUSSION	31
	REFERENSER	33

1 Introduktion

“Vi tittar upp emot himlen och ser den ljusa stjärnan där uppe i norr som lyser så klar över vårt fädernesland Sverige och under denna stjärna där skall vi få bygga och bo. Då som först kanske vi kan glömma alla våra lidanden, hot och umbäranden som vi och våra förfäder har fått utstå i detta främmande land. Tack käre himmelske fader för allt och vi hoppas att allt lidande nu skall vara över.”

(Pettersson Annas, s.51)

År 1929 utvandrar merparten av invånarna i en by, Gammalsvenskby i dåvarande Sovjetunionen, numera Ukraina, till Sverige. Svenskbyborna, vilka identifierar sig som svenskar, lämnar sin by eftersom de drömmer om att ”återvända” till sitt fosterland. Gruppen som består av strax under 900 individer anländer till Sverige för första gången den första augusti samma år. Utvandringen kan ses som en följd av det politiska förtryck samt de ekonomiska förutsättningarna byborna lever under i dåvarande Sovjetunionen, men också en dröm om att förenas med sitt ursprung.

Svenskbyborna är ättlingar till de dagösvenskar som 1781 lämnade Dagö, en ö i nuvarande Estland, och byggde upp Gammalsvenskby 1782. Gammalsvenskby är numera en del av byn Zmiivka vid floden Dnjepr, i södra Ukraina. När byn grundades var det en by i *Nyryska guvernementet*, en del av kejsardömet Ryssland. Efter det ryska inbördeskriget låg byn i Ukraina som utgjorde en delrepublik under Sovjetunionen (Föreningen Svenskbyborna, 2021a). Byns geografiska placering har gjort att svenskbyborna har upplevt händelser, vilka kan antas utgöra grund för trauma, såsom krig, plundring, nationell svält, att leva i en totalitär stat och att behöva utvandra.

1954 bildades Föreningen Svenskbyborna i Sverige i syfte att verka för utgivningen av skrifter om svenskbybornas historia. Föreningen arrangerar årligen svenskbybornas högtidsdag den 1:a augusti för att fira ankomsten till Sverige. Enligt föreningens årsredovisning för 2020–2021 har den cirka 500 medlemmar (Föreningen Svenskbyborna, 2021b). Det indikerar att det finns en kontinuerlig sammanhållning inom gruppen sedan Svenskbyborna anlände till Sverige 1929.

Det finns idag många populärvetenskapliga böcker och artiklar som utforskar svenskbybornas historia. Vetenskaplig forskning om svenskbyborna är däremot främst koncentrerad till historiskt och lingvistiskt perspektiv. Det finns alltså ett tomrum att fylla när det gäller kunskapen om Svenskbybornas sammanhållning. Med egen anknytning till svenskbyborna uppkommer frågan: Vad är det som gör att Svenskbyborna håller samman över tid?

Genom att urskilja vad det är som håller svenskbyborna samman blir det möjligt att förstå att samhällsgrupper kan hålla samman på liknande sätt. Svenskbybornas sammanhållning har bestått åtminstone sedan 1929. Den har varat medan gruppen har spridits geografiskt och över flera generationsväxlingar. Den bestående sammanhållningen indikerar att det finns något annat än specifika individer eller familjer som håller gruppen samman.

För att kunna förstå vad det är som gör att svenskbyborna håller samman över tid behöver teorier om kollektiva minnen, samhälle och kultur användas tillsammans med teori om minnespraktiker. Jan Assmann menar att det är genom socialisering och sedvänjor som individen knyts till samhället, inte genom evolutioner av genuppsättningar över generationer (Assmann, J. & Czaplicka, 1995)

Maurice Halbwachs menar att kollektiva minnen är delade individuella minnen vilka har förhandlats, inom en grupp eller annat socialt ramverk i återgivandet. Halbwachs anser att platser utgör spatiala ramverk för minnen och att grupper och platser gör avtryck på varandra (1980). Jeffery K. Olick skiljer i sin tur mellan ihopsamlade individuella minnen som är påverkade av en kulturell kontext, "collected memory", respektive minnen som är delade inom ett kollektiv, "collective memory". Olick förespråkar att båda perspektiven används när minnen knutna till traumatiska händelser undersöks (1999). Olick och Joyce Robbins menar att samhällen är förenade av minne, vilket är en process av minnespraktiker snarare än ett statistiskt objekt. Olick och Robbins menar att minnespraktiker är det som förenar dåtiden med nutiden och att minnespraktiker utvecklas i takt med att samhällen utvecklas (1998).

Aleida Assmann indelar minnen i olika typer: individuella, sociala, politiska och kulturella. Minnestyperna interagerar med varandra och är därmed svåra att skilja åt. A. Assmann anser att sociala minnen är intergenerationella då de har en livslängd på mellan åttio till max hundra år, medan politiska och kulturella minnen är transgenerationella då de är knutna mot objekt vilka är bestående över tid (2006). J. Assmann menar att information om sedvänjor och

socialiseringssätt lagras i det kulturella minnet, vars funktion är att bevara dem genom generationer och därmed bevara en specifik ”kulturtyp”. Det kulturella minnet kan liknas vid ett interaktivt ramverk vilket innehåller kunskap som vägleder beteenden och upplevelser. Det repeteras, initieras och upprätthålls genom generationer (Assmann, J. & Czaplicka, 1995:125–126). J. Assmann menar att kulturellt minne inte bara innehåller den faktiska historien utan även den ihågkomna historien (2011). Halbwachs menar att kollektiva minnen är det aktiva förgångna som formar identiteter medan historia är det passiva förgångna som individen inte längre har en organisk relation med (1980).

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att identifiera vilka teman i svenskbybornas narrativ som är en del av svenskbybornas kulturella minne och analysera dem. Ett annat syfte med uppsatsen är att besvara forskningsfrågan:

Vilka är de sammanhållande temana i Svenskbybornas kulturella minne?

1.2 Disposition och avgränsningar

Denna studies disposition är att först ge en översikt över centrala begrepp vilket åtföljs av en översikt över forskning om svenskbyborna och kulturellt minne. Det åtföljs av ett metodavsnitt och en beskrivning av svenskbybornas historiska bakgrund, för att sedan följas upp av analys samt resultat och slutdiskussion.

Individuella, sociala, politiska och kulturella minnen interagerar med varandra och kan ibland vara svåra att skilja åt. Kulturella minnen, till skillnad från de övriga minnestyperna, innehåller ett narrativ som finns bevarat i texter, ritualer eller illustrationer samtidigt som det har ett repetitivt inslag. Då denna studie syftar till att identifiera vilka som är de sammanhållande temana i svenskbybornas kulturella minne, är det repetitivt inslaget en förutsättning för att kunna identifiera temana. Därför kommer fokus i denna studie vara just på kulturellt minne trots att olika minnestyper interagerar.

1.3 Etiska överväganden

Datamaterialet i denna studie består av nyhetsbrev utgivna av Föreningen Svenskbyborna. Nyhetsbrev som innehåller texter, bilder och symboler är publicerade på föreningens hemsida och bedöms därför vara publika. Nyhetsbrev innehåller texter och bilder som hänvisar till både namngivna och icke-namngivna personer i Sverige och i Gammalsvenskby. Med hänsyn till den personliga integriteten görs valet att varken integrera bilder eller specifika namn i denna studie, trots att materialet redan är publikt. Det har inneburit att namn har tagits bort i citat hämtade ur nyhetsbrev och ersatts med en beskrivning.

Studien innehåller en historisk bakgrund om svenskbyborna. I nedtecknandet av bakgrunden har övervägningar om vilka minnen som är lämpliga att återge behövt göras. Det är en balansgång att ge läsaren en förståelse för i vilken social, ekonomisk och politisk kontext svenskbybornas kulturella minnen är format och samtidigt inte återge minnen som är knutna till traumatiska händelser. Därför har avvägningen gjorts att endast återge minnen som redan återfinns i texter eller böcker och att välja citat med omsorg.

1.4 Centrala Begrepp

1.4.1 Kollektiva minnen

Kollektiva minnen är ett begrepp som introducerades av Maurice Halbwachs. Kollektivt minne är delade individuella minnen, vilka har förhandlats i återgivandet, i en grupp eller annat socialt ramverk. De kollektiva minnena får sin styrka i gruppen, men det är individerna som minns. Halbwachs menar att kollektiva minnen är ett aktivt förgånget som formar identiteter medan historia är ett passivt förgånget vilket inte har samma påverkan på identitet (Halbwachs, 1980).

1.4.2 Kulturellt minne, minnesfigurer och öar av tid

Kulturellt minne, minnesfigurer och öar av tid är begrepp som introducerades av Jan Assmann. Kulturellt minne är ett minne som härrör till en grupp och som bevaras och lagras i olika objekt och medier. Det är därmed inte beroende av individer som bevarar minnet. Det kulturella minnet är knutet till minnesfigurer som utgörs av fixerade punkter i tid då traumatiska händelser har skett. Minnesfigurerna karaktäriseras av att de är knutna till en specifik tid, en specifik grupp och att de kan rekonstruera sig själva. Inom kulturella minnen finns öar av tid vilka kan utgöras

av exempelvis objekt eller ritualer som förvarar och bevarar minnesfiguren. I öarna av tid råder en speciell tidsuppfattning i vilken retrospektiv eftertänksamhet råder (Assmann, J. & Czaplicka, 1995).

1.4.3 Kulturellt trauma och traumatiska händelser

Kulturellt trauma är ett begrepp som introducerades av Jeffrey Alexander. Det används för att beskriva när ett kollektiv har utsatts för förfärliga händelser som lämnat oförglömliga avsättningar i en gruppens medvetande vilket gör att minnena blir för evigt märkta och förändrar identiteterna fundamentalt och irreversibelt. Begreppet traumatiska händelser används för att beskriva de händelser som leder till att avsättningarna i det kollektiva minnet sker. Begreppet traumatiserade samhällen används för att beskriva de samhällen i vilka det kulturella traumat varit så påtagligt att det inte enbart sker en avsättning i det kollektiva minnet utan att även den kollektiva identiteten omprövas (Madigan, 2020). I denna studie kommer begreppet traumatiska händelser att användas.

1.4.4 Minnespraktiker

Minnespraktiker är ett begrepp som Jeffrey K. Olick och Joyce Robbins introducerar. Minnespraktiker är ett samlingsbegrepp om sociala praktiker vilka utvecklats över tid och de syftar till att koppla ihop dåtiden med nutiden. Olick och Robbins beskriver att utvecklingen av minnespraktiker följt linjärt med samhällens utveckling. Praktikerna har utvecklats från bland annat muntlig överföring av minnen, till texter, till museer och till elektronisk överföring av bilder (Olick & Robbins, 1998).

2 Forskningsöversikt

2.1 Svenskbyborna

Forskning och vetenskapliga artiklar om svenskbyborna och Gammalsvenskby är främst koncentrerade till det lingvistiska och historiska området. Det lingvistiska området berör den östsvenska dialekt, svenskbymålet, som talades i Gammalsvenskby. Utifrån det sociolingvistiska perspektivet behandlar Ludvig Forsman (2015) det språkskifte från svenska till ukrainska som skett i Gammalsvenskby efter att merparten av svenskbyborna utvandrade till Sverige. Inom det historiska området finns det ett fåtal vetenskapliga forskningsarbeten om Gammalsvenskby. Ett av dem är Andrej Kotljarchuks monograf från (2014) som i en micro-historisk synvinkel undersöker stalinismen ur ett makt- och micromotståndsperspektiv i Gammalsvenskby både innan och efter 1929. Däremot finns det en stor mängd populärvetenskapliga böcker och artiklar som utforskar svenskbyborna och Gammalsvenskby inom områdena historia, släktskap, minnen och kultur.

2.2 Kulturellt minne

Det finns en väl utbredd forskning inom kulturella minnen, vilken ofta knyter till andra forskningsfält såsom religion och historia. En av dem som vidareutvecklar Jan och Aleida Assmanns idéer om kulturellt minne är Adrian Velicu som menar att kulturellt minne kan finnas i ett nationellt och transnationellt perspektiv samtidigt. Velicu (2011) argumenterar i *Journal of Aesthetics & Culture* att den rumänska kulturella identiteten är formad utifrån polerna som utgörs av det latinska arvet i form av språk och den öst-ortodoxa kristendomen, vilket medför att det kulturella minnet i sätts i ett nationellt och transnationellt perspektiv samtidigt.

3 Teori

3.1 Kollektivt minne

Halbwachs beskriver i *The Collective Memory* att kollektiva minnen är individuella minnen vilka är återgivna och delade inom en grupp. När de individuella minnena återges inom en grupp förhandlas de vad gäller framställningen av individen, av gruppen samt mellan olika grupper. De kollektiva minnena får sin styrka och uthållighet i gruppen och det finns lika många kollektiva minnen som det finns grupper eller institutioner i samhället. Men slutligen är det individerna som minns (1980:22–49).

Halbwachs anser att kollektiva minnen antingen är autobiografiska eller historiska. Autobiografiska minnen är personligen självupplevda och de bleknar om individen inte har kontakt med andra som delar det minnet. Historiska minne når individen genom historiska skildringar, såsom exempelvis skriftliga dokument eller fotografier. Historiska minne förstärks och upprätthålls genom till exempel jubileums- och minnesdagar. Halbwachs skiljer mellan kollektiva minnen och historia. Kollektiva minnen är det aktiva förgångna som formar identiteter, medan historia är det passiva förgångna som individen inte har en organisk relation till (1980:50–87).

Halbwachs menar att platser utgör spatiala ramverk för minnen eftersom platser bär avtryck både från individer och grupper. Individer uppfattar platser som de lever på som varaktiga och stabiliserande, men platserna förändras. Individerna formar platsen samtidig som platsen formar individerna vilket gör att det råder en form av jämvikt mellan platsen individerna. Halbwachs skiljer mellan fysiska platser samt ekonomiska, legala och religiösa platser. Platserna behöver inte nödvändigtvis bestå av endast en platstyp utan de kan vara infällda i varandra. Exempelvis kan en handelsplats vara en fysisk plats för ekonomiska transaktioner i en stad. Halbwachs understryker att ekonomiska transaktioner i en stad berör materiella objekt, medan på landsbygden omfattar juridiska- och ekonomiska åtaganden eller transaktioner alltid land i någon form (1980:128–156).

Halbwachs anser också att det finns en koppling mellan grupper och platser. Ekonomiska grupper har en plats utifrån var i produktionen av varor de befinner sig, legala grupper plats utifrån vilka rättigheter och skyldigheter de har medan religiösa grupper bär platsen inombords i form av en gemenskap. Ekonomiska, legala och religiösa grupper kan uppfattas som att de

saknar förankring i en fysisk plats. Men de förankras i fysiska platser genom andra grupper, som de också tillhör, vilka har fysisk platsanknytning. Halbwachs betonar att religiösa grupper, vilka bär sin plats inombords, är mer beroende av yttre varaktiga fysiska objekt som exempelvis kyrkor, krucifix eller kyrkklockor, som symboliserar den inre platsen och gemenskapen (Ibid).

Halbwachs anser att om en plats förstörs så framträder traditionerna knutna platsen tydligare och de fungerar som en ”mental bild” av platsen. Traditionerna är försök att återskapa jämvikten mellan människorna och platsen. Om en grupp hamnar på en ny plats, där inget är likt deras tidigare plats, och sprids så hålls gruppen samman av minnet av deras gamla hem och dess utformning (Ibid).

3.2 Kulturellt minne

J. Assmann utvecklar i *New German Critique* (1995) Halbwachs idé om kollektivt minne genom att benämna det kommunikativt minne och särskilja det från kulturellt minne. Kommunikativa minnen är vardagliga minnen medan kulturellt minne utmärks av distansen från det vardagliga då de är knutna till minnesfigurer vilka utgörs av fixerade punkter i tid då ödesdigra händelser har skett. Minnesfigur upprätthålls genom kulturell formation bestående av exempelvis texter, monument eller ritualer. Den upprätthålls även av institutionell kommunikation vilken utgörs av exempelvis recitation, utövning och efterlevnad. ”Transition” är rörelsen som förändrar den vardagliga kommunikationen till objektifierad kultur och minnet övergår till ett kulturellt minne. Även om det kulturella minnet inte liknar ett minne så är det formerande och normerande vilket medför att grupper kan reproducera sina identiteter (1995:125–129).

Kulturellt minne karaktäriseras av sex kännetecken. Det första är att det är sammanflätat med identitet eller relation till en grupp och visar sig genom att det lagrar kunskap om härkomst, varifrån enighet och särdrag kommer. Det andra är förmågan till rekonstruktion eftersom det är knutet mot minnesfigurer. Det medför att det kulturella minnet utgör en möjlighet i form av ett arkiv för texter, bilder samt ritualer över en fullständig tidshorisont. Men det utgör också aktualitet eftersom varje samtid kan ha sin egen typ av relation till minnet såsom tillägnelse, kritik, bevarande eller transformation och därmed sätta det i sitt eget perspektiv och ge det sin egen relevans (Assmann J.,1995:130–133).

Det tredje kännetecknet är formering. För att det kulturella minnet ska kunna överföras till framtida generationer objektifieras det och den kollektiva kunskapen om det i objekt eller medier. Stabil formation är inte beroende av ett medium utan fördelas i flera medier såsom exempelvis text-, illustrerad- eller ritualform. Det fjärde är organiseringen vilken är institutionellt stödjande av kommunikation och specialiseringen av bärarna av kulturellt minne (Ibid).

Det femte kännetecknet är förpliktelse. Den normativa självkänslan hos gruppen framkallar ett system av värderingar som strukturerar kunskap och symboler i det kulturella minnet. Symbolerna viktas olika beroende på hur de fungerar i strukturerandet och representationen av självbilden. Kunskapen om det kulturella minnet har en bindande karaktär som är formativ: utbildande, civiliserande samt humaniserade och normativ genom att den ger förhållningsregler (Ibid).

Det sjätte kännetecknet är tre olika typer av reflexivitet. Det första är reflekterande praktik, att sätta ord på praktiker genom att använda exempelvis ordspråk eller tankespråk. Den andra sättet är självreflexivitet vilket medför att det kulturella minnet tar på sig att förklara, omtolka, kritisera, censurera, kontroller sig själv. Det tredje typen av reflexivitet är att det kulturella minnet reflekterar sin egen självbild genom att det är upptaget med sitt eget sociala system (Ibid).

J. Assmann menar att kulturellt minne omvandlar den faktiska historien till den ihågkomna historien som därmed utgör grunden för myt. J. Assmann menar även att verkligheten inte är densamma som en myt, men att en myt inte är överklig eftersom den har verkliga varaktiga krafter som formar och normerar (2011; 38).

3.3 Minnesformat

A. Assmann (2006) indelar minnen i fyra minnesformat: individuella, sociala, politiska och kulturella. Individuella minnen, vilka kan vara åtkomliga- eller oåtkomliga, finns i individers hjärnor och består av olika minnestyper där episodiska minnen är de som behandlar autobiografiska händelser. De episodiska minnena karaktäriseras av de är perspektivbundna, personligt präglade, fragmentariska och obeständiga. När individuella minnen återges i interaktion med signifikanta andra förhandlas minnena och blir sociala minnen. Sociala minnen kan delas över generationer som exempelvis att barnbarn delar minnen med sina far- eller

morföräldrar, men varje generation har sitt eget perspektiv på en händelse. De individuella och sociala minnena härrör till levda händelser och de är beroende av individer som bär dem. Det innebär att de överlever tidshorisonter om åttio till max hundra år vilket gör dem intergenerationella. När sociala minnen delas i sociala ramverk, utöver familjen, antar minnena en mer generell form som kan anta symbolisk form som exempelvis monument, museer eller åminnelseritualer. Minnena blir då mer generaliserade och förlorar kvalité ifrån generationerna (2006:210–224).

Politiska och kulturella minnen, till skillnad från individuella och sociala, förmedlas från externa symboler och materiella representationer till individen. A. Assmann menar att stora institutioner såsom exempelvis staten eller kyrkan inte kan ha egna minnen då de saknar neurologiska funktioner, men de skapar minnen för sig själva som ”förvaras” i bland annat texter eller ritualer. Minnena förhandlas utifrån vad som är användbart eller inte och konstruerar identiteter för institutionerna eller grupperna. Individer deltar i de kollektiva minnena exempelvis genom att lära sig om det förgångna, emotionell identifikation med symboler, roller och värderingar eller deltagande i firande. A. Assmann pekar på att i totalitära stater tvingas individen till kollektivt deltagande i nationellt minne genom indoktrinering eller propaganda, medan i demokratiska stater sker deltagandet i nationellt minne genom exempelvis nationella diskurser eller populär media (Ibid).

Genom att politiska minnen ”förvaras” i olika medier såsom exempelvis monument stabiliseras minnena över tid och överförs till nästa generation, de blir därmed transgenerationella. En likhet mellan individuella, sociala och politiska minnen är att de är bipolära då de organiseras i förhållande till ihågkomst och glömska. Kulturella minnen däremot är triadiska, vilket innebär att de utöver ihågkomst och glömska har ett mellanläge i form av ett ”lantent arkiv” som förvarar minnet och gör det åtkomligt för framtida generationer. Det ”latenta arkivet” är omfattande och kan bestå av museer, bibliotek och arkiv som överstiger individers minnesförmåga och det är varken aktivt ihågkommet eller i total glömska (Ibid).

Politiska och kulturella symboler skiljer sig åt då de politiska är mer exakta och är förenade med högre emotionell energi, medan kulturella är mer ambivalenta och ger mer utrymme för individuella tolkningar och omtolkningar. Politiskt minne ser individer främst som en grupp medan kulturellt minne ser gruppmedlemmar främst som individer. Politiskt minne knyter individer till ett tätt kollektivt samhälle som bygger på liknande erfarenheter, medan kulturellt

minne utöver sin transgenerationella förmåga också knyter individen i ett längre historiskt perspektiv som också är transnationellt. A. Assmann slår även fast att individer inte bara lever i första person singular utan även i olika former av ”vi”. Det är genom olika diskurser som ”vi” konstrueras och de markerar gränslinjer och definierar vem som inkluderas eller exkluderas i ”vi” (Ibid).

4 Metod

4.1 Metodval

Syftet med studien är identifiera och analysera vilka teman som finns i svenskbybornas kulturella minne samt att besvara forskningsfrågan: Vilka är de sammanhållande temana i Svenskbybornas kulturella minne? Riessman menar att sociala rörelser, organisationer, etniska/rasifierade grupper och individer konstruerar föredragna narrativ i berättelser om upplevelser, precis som stater och nationer gör (2005:1). J. Assmann menar att narrativet är en del av det kulturella minnet, därför har narrativ analys valts som metod.

Det har passerat över nittio år sedan svenskbyborna kom till Sverige 1929. J. Assmann menar att kommunikativa minnen har en livslängd om åttio till hundra år då de är beroende av individer som bär dem. Då tiden har passerat är det högst osäkert hur många svenskbybor som har autobiografiska minnen i relation till det kulturella minnet kvar. J. Assmann menar att en förutsättning för att kulturella minnen ska fortleva över generationer är att de ”förvaras” i olika medier så att de inte är beroende av individers livslängd (1995) därför har dokument valts som datakälla för den narrativa analysen.

J. Assmann menar att narrativ är del av kulturella minnen vilka är knutna mot minnesfigurer (1995). För att få en förståelse för narrativet i Svenskbybornas kulturella minne behövde därför först en förståelse för det kulturella minnet skapas. Därefter kunde den narrativa analysen genomföras. Förståelsen för det kulturella minnet och minnesfiguren gjordes genom att nedteckna en historisk bakgrund. Den historiska bakgrunden om svenskbybornas har baserats på läsning och genomgång av olika typer källor såsom artiklar, dokument, litteratur och hemsidor.

4.2 Urval

J. Assmann menar att det kulturella minnet organiseras i institutioner och att narrativet finns fördelat i olika medier (1995:131). Det är därför nödvändigt att göra ett urval av vilket material som ska användas till den narrativa analysen. Bryman menar att när dokument ska användas som datamaterial behöver det finnas bedömningskriterier för dokumentets kvalitet. Bryman menar att Scotts bedömningskriterier: autenticitet, trovärdighet, representativitet och meningsfullhet är användbara kriterier att bedöma dokument utifrån. Med autenticitet avses om materialet är äkta och kommer ifrån otvetydigt ursprung, trovärdigt att det är utan förvrängningar, representativt att det är typiskt för den kategori det tillhör och meningsfullt att materialet är tydligt och begripligt (2018: 656–657).

Föreningen Svenskbyborna är en ideell förening som verkar för utgivandet av skrifter om svenskbybornas historia och den har en samlande funktion då den årligen arrangerar högtidsdagen och administrerar gruppens sidor på sociala medier. Föreningen kan därför anses vara en institution som bevarar kunskap om minnesfiguren och upprätthåller ritualer i det kulturella minnet. Föreningen ger en till två gånger om året ut nyhetsbrev till medlemmarna med information om bland annat aktiviteter och projekt i föreningen.

Då nyhetsbrev utgivna av Föreningen Svenskbyborna och de är publicerade på föreningens hemsida med information som är avsedd för föreningens medlemmar bedöms nyhetsbrev som autentiska och representativa. Nyhetsbrev anses som trovärdiga eftersom de innehåller textavsnitt, som exempelvis projektbeskrivningar, vilka författats av styrelsemedlemmar och de återgivna projekten också återfinns i föreningens verksamhetsberättelse. Nyhetsbrev är officiella dokument vilka är tydliga, begripliga då de möjliggör en överblick över de teman som finns i det kulturella minnet. Det är därför meningsfullt att använda nyhetsbrev som datamaterial i den narrativa analysen.

J. Assmann menar även att det finns ett repetitivt inslag i det kulturella minnet (1995:126) och således finns det ett repetitivt inslag även i teman i narrativet. Genom att analysera ett tillräckligt stort omfång av nyhetsbrev kommer det repetitiva mönstret i narrativet att tydliggöras. Nyhetsbrev mellan år 2013 och 2021, vilket motsvarar 13 olika nyhetsbrev omkring totalt 50 sidor, har därför valts som datamaterial till den narrativa analysen. Nyhetsbrev är daterade med årtal och antingen årstid eller månad men saknar sidnumrering.

Vad det avser urval till den historiska bakgrunden bygger det på egen förförståelse av vilka händelser i svenskbybornas historia som brukar uppfattas som centrala, vilket alltså innebär att den egna förförståelsen har utgjort en utgångspunkt. Dessa händelser är vandringen från Dagö och återkomsten till Sverige 1929, utifrån dessa har en form av ”spårhundsteknik” används för att söka fram material såsom dokument, litteratur och artiklar om svenskbyborna. De har lästs tills ett repetitivt inslag har framträtt. Då det inte finns omfattande vetenskaplig forskning om svenskbyborna har det varit av vikt att hitta material från olika källor som bygger på olika aspekter för att inte förstå historien ur enbart en person eller en organisations perspektiv. Ett perspektiv som har används är ett ”inifrån perspektiv”. I det har Jan Utas bok *Svenskbyborna* från 1959 utgjort en källa. Den bygger bland annat anteckningar ifrån svenskbybor, tidningsklipp, minnen och dokument som numera förvaras i tidslåsta arkiv. Utas, som själv var svenskbybo, klargör i förordet till boken att det inte är en vetenskaplig framställning av svenskbybornas historia, men att det ändå har varit av vikt att kunna skriva boken medan kunskapen om historien har funnits. Utas bok är en förening av historia och minnen huvudsakligen utifrån ett historiskt kollektiv perspektiv.

Böckerna *Livet i Gammalsvenskby* och *Banditer i Byn* av svenskbyborna Andreas Pettersson Annas respektive Sigfrid Hoas utgör ett mer individuellt minnesperspektiv som är förenat med historia. Trots att Pettersson Annas och S. Hoas minnen är mer fragmentariska än Utas redogörelse så finns överrensstämmelser emellan dem. Utas, Pettersson Annas och S. Hoas böcker kan jämföras med vad Olick benämner som ”collective memory” och ”collected memory”.

Andra artiklar, monografer och böcker som används i den historiska bakgrunden utgör ett ”utifrån perspektiv” på svenskbybornas historia och Föreningen Svenskbybornas hemsida kan betraktas som ett mellanting mellan utifrån och inifrån perspektiv. En svårighet i nedtecknande av den historiska bakgrunden har varit att återfinna material som varken varit för detaljerat eller för generellt. Svenskbybornas kulturella minne är vad J. Assmann beskriver som ett arkiv över en total tidshorisont där delar av arkivet fortfarande är låst i tiden (1995). Den historiska bakgrunden är därför inte komplett, utan ska ses som en bakgrundsförståelse.

4.3 Analysmetod

Riessman menar att tematisk analys fokuserar på innehåll och *vad* som sägs eller skrivs inte *hur* (2005:2). Då syftet med studien är att identifiera vilka teman som finns i svenskbybornas kulturella minne görs därför en tematisk analys av innehållet i Föreningen Svenskbybornas nyhetsbrev. J. Assmann menar att varje samtid förhåller sig olika och skapar sin egen relation till minnesfigurerna och kunskapen om ursprung i ett kulturellt minne (1995:130). Då denna studie behandlar nyhetsbrev mellan 2013 och 2021 läggs ett nutida raster över de teman som framkommer trots att temana inte nödvändigtvis är skapade i nutid.

Den tematiska analysen gjordes utifrån kodning av datamaterialet. Den inleddes med att nyhetsbreven lästes igenom och en för-kodning gjordes. Den egna utgångspunkten i för-kodningen var öppenhet till materialet. Därefter påbörjades en deskriptiv kodning som sammanfattade vad textstycken handlar om. Samtidigt sorterades irrelevant information för studiens syfte ut. Den bestod främst av föreningsformalia som exempelvis information rörande stadgar och styrelseval.

I den sekundära kodningen grupperades koderna och mönster eftersöktes. En tillgång och en försvårande omständighet i eftersökandet av mönster var att datamaterialet och textstycken redan var strukturerade. Strukturen bidrog till att repetitiva, mönster, av exempelvis återkommande händelser, lättare kunde identifieras. Däremot försvårade strukturen för att identifiera mönster av korrespondens. Grupperingen av koder behövde därför göras om innan etiketter på grupper och temana kunde bestämmas. Kodningen resulterade i temana logotypen -symbolen för minnesfiguren och minnespraktiker. Minnespraktiker utgörs av sång, svenska språket, traditioner och institutionaliserande av minne. Temana beskrivs vidare under rubriken analys.

4.4 Avgränsningar

Nyhetsbreven innehåller utöver text även fotografier och symboler, i form av till exempel föreningens logotyp. J. Assmann menar att kulturellt minne formeras genom språk, bilder och ritualer (1995:130–131). Då fotografierna föreställer både namngivna och icke-namngivna personer i både Sverige och Gammalsvenskby, inkluderas inte fotografierna i analysen. Avgränsningen görs eftersom personerna på bilderna inte blivit tillfrågade om de vill delta i studien och det kan då upplevas att strida mot den personlig integriteten även om bilderna är

publika. J. Assmann menar att vissa symboler är mer centrala än andra (1995:131). Föreningen Svenskbybornas logotyp är en central symbol som upprepas på samtliga nyhetsbrev. Den integreras därför i analysen trots att den inte enbart består av text.

5 Historisk bakgrund

Från Dagö vandrar år 1781 en grupp om cirka 1000 personer mot ett område vid floden Dnjepr i nuvarande Ukraina efter att de fått ett ”erbjudande” av Katarina II:a att bli kolonistörer. I ”erbjudandet” ingår mark och fungerande gårdar. Det är en praktisk lösning på den konflikt om levnadsvillkoren som Dagösvenskarna hade med en godsherre på Dagö. Under den cirka nio månader långa vandringen dör nästan hälften av gruppen och av de som kommer fram 1782 dör ytterligare hälften av sjukdomar och svält. De som överlever får kämpa för att bygga upp ett fungerande jordbrukssamhälle, eftersom de utlovade fungerande gårdarna inte finns utan endast marken. Byns isolerade geografiska läge gör att den är avskild ifrån omvärlden. Byborna behåller sin lutherska religion, sina sedvänjor och fortsätter att tala den svenska dialekt som talades på Dagö. Till byn ansluter ett litet antal svenska krigsfångar, vilka har blivit frisläppta mot villkoret att de ska bosätta sig i Ryssland (Föreningen Svenskbyborna, 2021a).

I början av 1800-talet kommer det tyska-polska kolonistörer till området och kallar byn för ”Altschwedendorf”, senare blir den ryska benämningen ”Staroshvedskoe” vilka båda översätts till Gammalsvenskby (Kotljarchuk, 2014:26). När Gammalsvenskby under 1800-talet blir ”upptäckt” av besökare från Sverige och Finland är byborna trespråkiga och talar svenska, tyska och ryska. Besökarna var bland annat språkvetare, missionär samt major och kom ifrån platser som hade kommit längre i moderniseringsprocessen och därför hade en högre kulturell differentiering. Piotr Wawrzeniuk påvisar att det i besökarnas hemländer pågår nationalistiska processer som skapandet av nationalstaterna och att vid den tidpunkten bedöms den svenska nationalismen vara vid sin höjdpunkt. Språkvetaren beskrivs ha en romantiserad bild av traditioner och ser det svenska språket som en resurs, medan missionären har en ”realistisk” syn på att svenskbyborna ska komma i kapp inom områden såsom hygien, medicin och religion. Majoren, som har kungliga kontakter, ”letar” efter människor vilka kan utgöra religiösa och moraliska föredömen. Svenskbyborna blir betraktade som ”omoderna” svenskar eftersom de har behållit sina gamla sedvänjor och sitt ”gammaldags språk” (Wawrzeniuk, 2010:262-265).

”Den svenska bybefolkningens starka gruppsolidaritet byggde i stor utsträckning på gemensamma rötter där lutherdomen i dess svenska tidigmoderna form, med bruk av äldre religiösa böcker som byggde på 1686-års kyrkolag var den dominerande faktorn.”

(Wawrzeniuk, 2010:265)

Från mitten av 1800-talet bygger byborna upp svenska kulturella institutioner såsom skola, bibliotek och kyrka med hjälp av bistånd från Sverige, Finland och Amerika. Svenskbyborna sätts då i kontakt med den moderna svenska nationalismen (Kotljarchuk, 2014:27). Uppförandet av den nya kyrkan kan ses som gränsdragning gentemot ”förtyskningsprocessen”, som svenskbyborna upplevde pågick bland annat i skolan, men också som en fördjupad kontakt med Sverige. Utas beskriver att när tyskarna ska bygga sin kyrka har de till en början mer insamlat kapital. Svenskbyborna, vilka inte vill vara medfinansierare, påbörjar också ett kyrkobygge vilket framhäver den pågående kulturmaktkampen i form av en ”tävling” om vilken grupp som kan ha sin kyrka klar först. Svenskbyborna får hjälp av prins Carl som startar en nationalinsamling i Sverige vilket leder till svenskbybornas kyrka står stod klar 1885, två år före tyskarnas (Utas, 1959:102–111).

I slutet av 1800-talet ändras den ryska lagen så att jordbrukare kan äga sin mark och kort därefter införs att kolonister som har privatmark ska bistå med rekryter till landets försvar. Förändringen medför att svenskbybor deltar i både i det rysk-turkiska kriget 1876–77, och i det rysk-japanska kriget 1904–1905 (Utas, 1959:96–98,124). I Gammalsvenskby ökar befolkningmängden under början av 1900-talet vilket leder till jordbrist vilket löses genom att dela upp egendomar och det växer fram klasser av jordägare och jordlösa lantarbetare.

1917 utbryter den ryska revolutionen och de unga rekryterna återkommer till Gammalsvenskby med nya revolutionära idéer, bland annat bildas de jordlösas förening och från kommunistiskt håll ”den röda tribunalen”. I Gammalsvenskby är det motsättningar mellan ”röda” och ”vita” aktivister (Föreningen Svenskbyborna, 2021a). Under det ryska inbördeskriget går fronten under några månader intill byn i floden Dnjepr vilket gör att byn urholkas på livsmedel av soldaterna som också drar sig sjukdomar till byn. Under kriget drabbas byn även av flera plundringar av ”rövarband” (Utas, 1959:154–158).

1919 separeras kyrkan från staten och det möjliggör bildandet av nya församlingar. Svenskbyborna bryter sig loss från den tyska församlingen och skapar en egen svensk församling. Ur ett struktur/kultur perspektiv blir den nya församlingen slutet på den kulturmaktkamp som pågått med tyskarna. 1922 blir byns pastor prästvigd i Sverige och därefter påbörjas reformeringen med att anta den svenska kyrkoordningen (Utas, 1959:172)

1922 utropas Sovjetunionen som ny stat och Ukraina blir en delrepublik under den. I och med Rysslands upphörande förändras det officiella språket som invånarna kan ha myndighetskontakt på från ryska till ukrainska. I Gammalsvenskby finns vid det tillfället 3 personer som kan prata ukrainska. Det råder svält efter kriget och svenskbyborna är 1922 beroende av hjälpsändningar från Sverige för att överleva (1959:158–163).

Ukrainsk-sovjetiska myndigheter betraktar svenskbyborna som en etnisk religiös minoritetsgrupp. Utas beskriver att myndigheterna på alla sätt försöker förhindra fri religionsutövning. När tiden för femårsplanen för religionens utrotande närmar sig får lärarna i skolan order om att intensifiera den antireligiösa propagandan. Lärarna tvingas till att tvinga barnen att be till Gud om karameller och när de inte får några så görs den ”pedagogiska” poängen att Gud inte finns (1959:170–173). S. Hoas återger i *Banditer i Byn* ett av sina barndomsminnen:

”Myndigheterna bestämde snart, att vi skulle sjunga ”Internationalen” som vår ”fosterlandssång”. Den var otäck på många sätt, och så var den ju skriven på ryska. ”Kan vi inte få sjunga den på svenska?” [...] I samband med en inspektion i skolan skulle vi barn uppträda och sjunga Internationalen. I hemlighet hade vi barn gått och ändrat på texten. Vi såg så väl, att det var våra föräldrar och vi som var de förtryckta. [...] Den mäktige inspektören begrep ingenting av orden. Han kände bara igen melodin och såg, med vilken ”hänförelse” vi hyllade den förtryckta skaran, som nu hade givit landet frihet och bröd (läs: bojar och nöd).”

(S. Hoas, 2009:80)

Byborna organiserar sig och bildar ett byråd efter godkännande av sovjet-ukrainska myndigheter. 1923 börjar svenskbybornas tankar på att ”återvända” till Sverige att formaliseras i byrådet. Processen att återvända påbörjas och drivs till sist som en kollektiv process där antingen alla eller ingen ska ”återvända”. 1928 sker en omröstning om vilka som vill

”återvända” till Sverige och byn utser representanter, vilka företräder alla byinvånare i kontakt med sovjet-ukrainska myndigheter. Svenskbyborna argumenterar för ”hemresan” utifrån lagen om nationella minoriteters självbestämmanderätt i SSSR. De lyfter fram argument som att det saknas svenska läromedel och svensk högre utbildning vilket gör dem bekymrade över sin kulturs överlevnad (1959:173–183). Kotljarchuk beskriver att byn mellan 1923 och 1929 blir utsatt för en rad sociala experiment av ukrainska myndigheter i syfte att förändra bybornas kollektiva identitet från lojala kolonistörer i det ryska imperiet till att bli en lojal etnisk minoritetsgrupp till Sovjet-Ukraina (2014:27). Svenskbybon Anderas Pettersson Annas har nedtecknat sina minnen i boken *Livet i Gammalsvenskby*. Han beskriver:

“I dag kom två män från hemliga polisen (GPU) i Charkov ner till svenskbyn. De skulle göra vissa undersökningar angående vår hemresa och försöka övertala oss att inte resa till Sverige. När de hade varit här nere fjorton dagar så kom helt utan förvarningen en kväll vid niotiden, fyra bilar med chefen för länsstyrelsen i Berislav och de hösta cheferna från städerna Charkov och Odessa samt sex poliser ner till svenskbyn, alla var beväpnade [...]

Alla frågor gällde hemresan, de ville få reda på vem som först började, som de sade, upproret i byn och vi svarade att det är ingen enskild person som lockat eller tvingat oss till denna utvandring, det är bara så att vi vill åka hem. De som började med detta vilar ute på kyrkogården. Vi är alla mycket tacksamma mot vår regering och de lagar som givit alla förtryckta i detta land sin frihet. När vi begär att få resa hem och återförena oss med våra stamfränder så följer vi bara rysk lag”

(Pettersson Annas, s. 49)

Utas beskriver att svenska diplomater som besökte byn först var motvilliga till idén att svenskbyborna skulle ”återvända” till Sverige. De uttryckte att det skulle ”räcka” med en engångs hjälpsändning (1959:174). Ukrainska myndigheter vill först se att Sverige tar emot byborna innan de kan utfärda utresetillstånd. Efter ett intensivt lobbyarbete av svenskbyborna gentemot Sverige, Ukrainska SSR och Moskva beviljas de inresetillstånd i Sverige och därefter utresetillstånd. Inför avresan säljs bostadshus, lösöre och djur (1959:202). Däremot går inte marken inte att sälja, då den samtida sovjetiska jordreformspolitiken redan har förstatligat marken för att den ska brukas i kolshoser, en form av kollektivt jordbruk. (Hedman, 2000:53).

Avresan från Gammalsvenskby genomförs 1929 och den arrangeras av Röda Korset. Svenskbybornas mottagande i Sverige samordnas av Gammalsvenskbykommittéen, vilken

hade bildades på begäran av Sveriges regering efter att svenskbyborna fått utresetillstånd i juni 1929. Ordförande för kommittén var prins Carl och arbetsutskottet leddes av generaldirektör Malm. Den hade som uppdrag att: ”att genomföra Gammalsvenskbybornas hemförande och överflyttning till Svensk jord” (Malm, 1937:100). Kommitteens uppgift är att integrera, genom ”uppfostring”, svenskbyborna till framgångsrika svenska bönder (Malm, 1937:100)

Byborna blir den första tiden i Sverige inkvarterade på ett nedlagt regemente i Jönköping, vilket de lämnar för jordbrukspraktik som statare på olika gårdar. Utas beskriver att svenskbyborna önskar bo tillsammans i en by i Sverige, men att samhällsformen by med byalag redan var föråldrad i Sverige (1959:278). Malm beskriver att Gammalsvenskbykommittéen hösten 1929 anordnar en nationalinsamling för att kunna köpa in gårdar.

Svenskbybornas ankomst till Sverige får stor medial uppmärksamhet vilken till en början är positiv då svenskbyborna ses som upprätthållare av ”svenskheten”, men när det framkommer i media att svenskbyborna fått erbjudande om att bosätta sig i Kanada och att vissa familjer vill återvända till Gammalsvenskby så vänder opinionen i media och svenskbyborna blir sedda som otacksamma. När opinionen i media vänder stannar nationalinsamlingen av. Kommittén köper små jordbruksfastigheter, främst på Gotland men även i trakterna av Jönköping, vilka utarrenderas Svenskbybor under en “viss uppfostringstid”. De svenskbybor som “visat sig på allvar vilja bli en stabil svensk bonde” (1937:103) får sedan köpa sina gårdar efter “uppfostringstiden”. Malm beskriver att det har inneburit att varje arrendator har instruerats, följts och blivit studerad (1937:103).

Hedman beskriver att den första tiden i Sverige rådde osäkerhet, hemlängtan samt att Gammalsvenskbykommittéens, vilken ombildades till Gammalsvenskbystiftelsen, förmyndarattityd upplevdes negativ. Svenskbyborna vilka hade fått köpa sina gårdar, med avbetalningsplaner på 20 år, upplevde även att stiftelsen hade köpt in gårdarna till överpriser (2000:54–56).

Malm beskriver att inom gruppen svenskbyborna råder det oenighet, då det finns de som vill stanna i Sverige och de som vill resa vidare till Kanada. Uppkomsten av en tredje grupp beskrivs av Malm som: “Genom bearbetning från kommunistiskt håll tillkom efter en tid en tredje grupp, som ville återvända till Ryssland” (1937: 101). Hedman beskriver hur Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) bildar Arbetarnas Svenskbykommittee vilken har till uppgift att uppmuntra

svenskbybor att återvända till Gammalsvenskby samt att hjälpa till med praktiska detaljer inför ”hemresan” (2000:54). I *Livet i Gammalsvenskby* beskrivs att bearbetningen även görs ifrån Gammalsvenskby från en före detta granne.

“Jag svarade aldrig på detta brev för jag visste att hans och de andra karlarnas dagar var räknade. Efter några år, så kom det en vacker natt, ut en svart bil från staden Berislav och min forna granne och flera till arresterades och fördes bort och sedan dess är de spårlöst försvunna.”

(Pettersson Annas, s.61)

Av de svenskbybor som kom till Sverige 1929 stannar merparten i Sverige och cirka 80 bybor emigrerar till Kanada 1931. Mellan 1929 till 1931 återvänder cirka 240 personer till Gammalsvenskby. Familjebanden har stor inverkan på vilka som återvänder. De som återvänder gör det företrädevis i hela familjer. Men släkter och enstaka familjer separeras ifrån varandra då viljan att återvända skiljer sig åt. Utas beskriver att de svenskbybor som återvände till Gammalsvenskby fick resan till Leningrad betald samt 100 kronor per person och 100 kronor extra per familj av Sverige, men för dem som återvände väntade en katastrof (1959:239, 247).

De svenskbybor som återvänder till Gammalsvenskby fortsätter under 1930-talet att utöva sin religion vilket leder till byns präst ställs inför folkdomstol. När byborna har kontakt med utlandet för att få hjälp att överleva betraktades det som underrättelseverksamhet av sovjet-ukrainska myndigheterna (Utas,1959:268–269). I slutet av 1930-talet bortförs ett 20-tal personer ur Gammalsvenskby av säkerhetspolisen för att aldrig mera återkomma. Det resulterar i att allt socialt liv dör och kontakten med Sverige försätts i dvala. Under 1950 och 60-talet förekommer viss kontakt mellan svenskbybor i Sverige och Gammalsvenskby för att sedan återupptas i större omfattning efter 1991 då Ukraina blir självständigt. (Hedman, 2000:58–60).

6 Analys

I följande avsnitt presenteras resultaten av analysen. Ur nyhetsbrev har flera teman vilka knyter an till varandra utkristalliserats – minnesfiguren, minnespraktiker såsom sång, svenska språket, traditioner och institutionaliserande av minne.

6.1 Logotypen -symbolen för minnesfiguren

På varje nyhetsbrev från Föreningen Svenskbyborna finns föreningens logotype, vilken består av konturerna av en klockstapel och framförvarande gravsten utformad som ett ringkors med texten Svenskbyborna undertill. Både klockstapeln och gravstenen är objekt som finns på Roma kyrkogård på Gotland. I klockstapeln hänger de tre kyrkklockorna som göts i Sverige och fraktades till Gammalsvenskby för att ersätta kyrkklockorna i kyrkan från år 1885. När svenskbyborna lämnade sin by fick kyrkklockorna följa med tillbaka till Sverige tack vare att de var registrerade som Röda Korsets egendom (Gammalsvenskby.se, 2012). Av de svenskbyborna som kom till Sverige 1929, hamnade de flesta på Gotland (Utas 1959:251). Klockstapeln är byggd av svenskbyborna 1939, och invigdes den 1:a augusti samma år. Utas beskriver att svenskbyborna var gripna av ögonblicket när de samlats vid klockstapeln för att få höra sina kyrkklockor igen (1959:274). Klockstapeln används vid högtidliga tillfällen som exempelvis firandet av högtidsdagen den 1:a augusti (Föreningen svenskbyborna, 2021b).

Halbwachs anser att plats utgör en viktig faktor inom kollektiva minnen. När en grupp blivit inplacerade på en plats gör både platsen och gruppen avtryck på varandra. De kollektiva minnena tar då en spatial form. Halbwachs menar att det går att följa gruppens olika faser genom dess avtryck på platsen, åtminstone vad som är stabilt i gruppen. Platsen innehåller intelligenta betydelser för gruppen, vilka endast kan tolkas av gruppmedlemmarna (1980:130-131). J. Assmann menar att grupper som vill bekräfta sig själva kommer att anstränga sig för att hitta och etablera en bas för gruppen. Basen blir en plats för gruppens interaktion och den symboliserar gruppens identitet och utgör även en referenspunkt för minnet (2011:25).

Klockstapeln är en referenspunkt för minnet, både i grafisk form och som fysisk plats. Då kyrkklockorna som användes i Gammalsvenskby hänger i klockstapeln knyts historien med nuet och länkar samman Gammalsvenskby med Svenskbyborna i Sverige. Klockstapeln kan ses som del av svenskbybornas bas. Den andra delen av basen är svenskbygården vilken byggdes 1977

på andra sidan vägen ifrån klockstapeln och den är svenskbybornas hembygdsgård som är utformad att för efterlikna en typisk gård i Gammalsvenskby.

Klockringningen, vilken används vid firandet av 1:a augusti, utgör startpunkten för en ritual i det J. Assmann beskriver som ”öar av tid” i vilka retrospektiv eftertänksamhet råder (1995:129). Det kulturella minnet förstärks och förnyas genom personlig närvaro. Klockringningen är en symbol för samling, gemenskap, minne och ursprung. Kyrkklockornas historia, att de registrerades som Röda Korsets egendom, tyder också på att ringningen kan ses som något mer. Klockringningen kan därför anses som ett subtielt tecken på Svenskbybornas kulturella minnes överlevnad.

J. Assmann menar att det finns repetitiva inslag i kulturella minnen (1995:126). Klockstapeln kan också ses ur ett repetitivt mönster i vilket kyrkor byggs av svenskbyborna för att sammanhålla gruppen vid ”yttre påfrestningar” som hotar det kulturella minnets bevarande såsom exempelvis förändring av språkgemenskap eller gruppens splittring vid ankomsten till Sverige. J. Assmann menar att kulturella minnen används på två sätt. Dels som ett potentiellt arkiv över en total tidshorisont och dels att varje samtid sätter det kulturella minnet i sin kontext. Det får då relevans för den samtiden. (1995: 130). Upprättandet av klockstapeln år 1939, som en del av svenskbybornas bas, kan ses utifrån de samtida förutsättningarna att Gammalsvenskbystiftelsen vilken studerade, instruerade och följde Svenskbyborna efter ankomsten till Sverige, avslutades 1937. Malm skriver 1937:

“Bybornas inbördes sammanhållning är numera ej så framträdande som den var i början, då alla önskade bo i närheten av varandra. Av praktiska skäl kunde det ju såsom redan sagts ej ordnas så, det hade ej heller varit lämpligt att de liksom bildat en »stat i staten». Vi hava dock i möjligaste mån sökt placera nära släkt och anförvanter inom rimligt avstånd från varandra och i grupper”

(Malm, 1937: 107)

Framför klockstapeln finns en vit gravsten i form av ett ringkors vilken är den som är avbildad som en kontur på Svenskbybornas logotyp. J. Assmann menar att döda kan åminnas genom retro- eller prospektivitet. Retrospektivitet innebär att minnet av de döda finns kvar hos de levande. Prospektivitet är att den döde har åstadkommit något som gjort den döde oförglömlig och vad det är kan variera mellan olika kulturer. När specifika namn åminns finns det alltid en länk till socio-politiska förhållanden. J. Assmann återger R. Koselleck idé om att monument är

”identitetsförsörjare åt överlevarna” (2011: 45–48). Den vita gravstenen tillhör Kristoffer Hoas och hans maka Emma Hoas (född Skarstedt). Utas beskriver att Kristoffer Hoas under en period var lärare i svenska och pastor i Gammalsvenskby. Han var en av de personer som förespråkade utvandringen till Sverige och han hade en ledarroll (Utas, 1959). Utas beskriver att Emma var utsänd som missionär ifrån KMA (Kvinnliga Missions Arbetare) till Gammalsvenskby. Hon upprätthöll kontakten med Sverige, förmedlade den hjälp som kom från Sverige och verkade för att svenskbyborna skulle få tillgång till bättre sjukvård och mediciner (1959:119-121). Graven visar både retro- och prospektivitet och tillsammans med klockstapeln utgör objekten vad J. Assmann benämner som ett monument. Det är inbäddat i en minnespraktik som har en samlande funktion för svenskbyborna. Olick och Robbins påminner om när minnen tar form av monument, så är det förenat med en form av glömska eftersom skyldigheten att minnas förflyttas ifrån individen till objektet (1998:119).

6.2 Minnepraktiker

6.2.1 Sång

I nyhetsbrev är ett återkommande tema sång. Sången beskrivs som en aktivitet vid träffar, men också att Svenskbykören har traditionsenliga konserter exempelvis vid advent. Kören sjunger psalmer vid högtidliga tillfällen såsom firandet av högtidsdagen den 1:a augusti. I nyhetsbrev från vinter 2016 uppmanas flera söka sig till Svenskbykören på Gotland.

”Kom med i Svenskbykören, vi behöver fler medlemmar, framför allt yngre. Kören håller Svenskbyns sångtraditioner levande och ordnar konserter lite då och då.”

J. Assmann menar att kulturellt minne är knutet till minnesfigurer vilka upprätthålls genom institutionell kommunikation vilken består av recitation, utövning och efterlevnad och att det kommuniceras via institutioner (1995:129). Svenskbykören är en institution vars funktion är att bevara information om den institutionella kommunikationen sång. Svenskbykören och svenskbyborna som kollektiv praktiserar den institutionella kommunikationen sång exempelvis i samband med högtidsdagen. I nyhetsbrev från vintern 2013 beskrivs föregående års högtidsdag.

”Kyrkan fylldes med 220 besökande, som tillsammans med kören deltog i den härliga psalmsången. [...] Allra sist sjöngs som alltid: Vänta efter Herren och Signe och bevara.”

Assmann J. beskriver att kulturella minnen har olika former och uttrycks i språk-, bild- eller ritualform (1995:129). Sången är inte enbart en praktik som utförs utan den är förenad med specifika psalmer, vilka upprätthåller minnesfiguren. Hoas S. beskriver att en av de psalmer svenskbyborna förde med sig från gudstjänsterna i Gammalsvenskby och som sjungs av svenskbybornas ättlingar är ”Signe och bevara” (2009:124), vilken inleds med stroferna:

*”Signe och bevara,
oss ifrån all fara,
ansiktet upplyfte du,
över oss alltid och nu.”*

Olick och Robbins menar att dåtiden med nutiden sammanflätas genom minnespraktiker, vilka kan bestå av såväl textöverföring som muntlig inläring (1998:112–113). Svenskbybornas kulturella minne uttrycks i en rituellt form där sången har en dubbel minnesbärande funktion. Den bevarar minnen från gudstjänsterna i Gammalsvenskby och den bevarar minnet av ankomsten till Sverige då den används i en ritual som firar ankomsten till Sverige. Sången är både institutionell kommunikation som vidmakthåller minnesfiguren och en del av det kulturella minnets formation då den förmedlar ett underliggande budskap i texter. Då sången är en gemensam utövning av institutionell kommunikation knyter sången ihop minnena med samhörigheten. I flera nyhetsbrev redogörs för att Svenskbykören haft paus, eftersom de saknat körledare. I nyhetsbrev från vintern 2020 beskrivs att kören fått en ny körledare. Den nya körledaren argumenterar för körens fortlevnad.

“Det är också genom musiken vi kan förenas med våra förfäder och bära vår historia till kommande generationer; vårt kitt som vi ska värna om.

6.2.2 Svenska språket

Ett av dem teman som framkommer i nyhetsbrev är det svenska språket. I nyhetsbrev redogörs för att det bedrivs undervisning i svenska på fritiden för ungdomar och vuxna i Gammalsvenskby. I flera nyhetsbrev framkommer att föreningen ansökt om och fått

donationer för att kunna upprätthålla undervisningen i svenska i Gammalsvenskby och i nyhetsbrev från 2013 beskrivs:

”De är mycket flitiga och har börjat träna allt mer på svenska sånger, som de äldre i byn brukar sjunga.”

Att studenterna får lära sig svenska och att sjunga svenska sånger, som de äldre i byn brukar sjunga, gör att minnespraktiken språk knyts ihop med den institutionella kommunikationen sång vilken upprätthåller minnesfiguren. J. Assmann menar att kulturella minnen karaktäriseras av att de är förpliktigande och när den kollektiv kunskapen i det kulturella minnet överförs till individen har den en bindande karaktär. I nyhetsbrev från vintern 2016 beskrivs svenskundervisningen som:

”En undervisning som dels lär ut svenska, men också håller kulturarvet och Svenskbybornas historia vid liv. Jättekul!”

Språket och sången är minnespraktiker vilka knyter ihop dåtiden med nutiden. Sedan början av 1990-talet har svenskbyborna i Sverige återknutit en tätare kontakt med svenskbyborna i Gammalsvenskby. Språket är då en förutsättning som underlättar de mellanmänniska relationerna mellan svenskbyborna i Sverige och i Gammalsvenskby i nuet och i framtiden. I nyhetsbrev från januari 2017 beskrivs att:

”Vi har också fått pengar till det fortsatta utbytet mellan Sverige och byn, så att det skapas goda relationer för framtiden och att eleverna får möjlighet att träna på sin svenska.”

6.2.3 Traditioner

I många nyhetsbrev redogörs för olika typer av traditioner. En tradition som är återkommande och som vid upprepande tillfällen beskrivs är föregående års högtidsdag. Den infaller alltid den första augusti eftersom det var den dagen Svenskbyborna kom till Sverige. Högtidsdagen firas årligen i Roma på Gotland och består av två officiella beståndsdelar: först en gudstjänst med nattvard och därefter Föreningen Svenskbybornas årsmöte.

”Som traditionen bjuder ringdes gudstjänsten in med den mäktiga klangen ifrån klockorna i klockstapeln” (Vinter 2013)

Halbwachs anser att religiösa grupper bär sin plats inombords i form av en gemenskap och när en församling träffas så framträder gemenskapen. Synen av en kyrka eller ljudet av kyrkklockor kan påminna gruppen om andra tillfällen de varit samlade. I nyhetsbrev från 2020 beskrivs gemenskapen och gudstjänsten.

”Hela gudstjänsten med psalmsången, prästens ord, åminnelsen över de avlidna under året och den välbesökta nattvarden, ger en varm och innerlig gemenskap. Då kan man förstå, att svenskbyborna, ända sedan Dagö, alltid har hållit ihop och har behov av den speciella gemenskapen. Det blir så tydligt under en sådan här underbar gudstjänst. Vi avslutade med att tillsammans sjunga Vänta efter Herren och Signe och bevare.”

Både klangen från kyrkklockorna och sångerna gör att den religiösa gemenskapen knyts till platsen Gammalsvenskby. Halbwachs menar att när en plats förstörs framkommer traditionerna mer tydligt och skapar en bild av platsen. Svenskbyborna kan även betraktas som en legal grupp eftersom de hade bildat ett byråd och använde lagen om att etniska minoritetsgruppers rätt till självbestämmande som argumentation för ”hemresan” till Sverige. Halbwachs menar att legala grupper inte har en egen plats utan sammanbinds till plats genom grupper som har en platsanknytning (1980). Högtidsdagens två beståndsdelar kan därför ses representera de olika grupptyperna. I nyhetsbrev från vintern 2013 beskrivs att:

”Kyrkklockorna ljuder sedan igen för att starta årsmötet.”

Utas berskriver att kyrkklockorna i Gammalsvenskby inte enbart användes för att kalla till gudstjänst, utan även när byn behövde beskyddas från yttre hot såsom exempelvis rövarband (1959:274).

Andra traditioner som framkommer i nyhetsbrev är de jultraditioner som Föreningen Svenskbyborna bidrar med i Gammalsvenskby. I nyhetsbrev från 2015 beskrivs vilka gåvor och till vilka grupper i Gammalsvenskby som Föreningen Svenskbyborna ger gåvor. En av traditioner som beskrivs är att ge barnen en påse julgodis.

”Vid samma tillfälle får barnen i kyrkans barnkör och i byns två förskolor en godispåse och detta året fick även skolbarnen i klasserna 1-4 varsin godispåse vilket naturligtvis uppskattades stort.”

Traditionen att ge barnen en påse julgodis kan ses som en "samtida" reaktion på de tidigare historisk-politiska förhållandena i Gammalsvenskby då barn tvingades att be Gud om karameller. A. Assmann. beskriver att i totalitära stater tvingas individen till kollektivt deltagande i nationellt minne genom indoktrinering eller propaganda. A. Assmann anser individer inte enbart lever första person singular utan också i "vi" vilket medför att i diskurser görs gränsdragningar om vem som är integrerad i "vi:et" och inte (2006).

I nyhetsbrev uttrycks önskemål om donationer och tacksamhet till privatpersoner, företag eller andra organisationer för donationer till olika ändamål eller projekt. I nyhetsbrev från 2014, vilket var året då Ryssland annekterade Krim, blev önskemål om donationer speciellt framträdande, då det är knutet mot socio-politiska förutsättningar. I nyhetsbrevet från 2016 beskrivs det såhär:

"Skänk ett bidrag till byn! Byborna har det extra tungt nu när Ukraina är i kris. Mediciner är tre gånger så dyrt som innan kriget bröt ut och hela landets ekonomi är dålig vilket drabbar byborna. Femton män från byn är inkallade vid fronten. Byborna betalar själva sina mediciner och operationer."

Önskemålen om donationer och tacksamheten för dem, kan ses som en minnespraktik som håller minnet levande av den hjälp svenskbyborna själva fick via hjälpsändningar. Bland annat de från Röda Korset under 1920-talet som var helt avgörande för att svenskbyborna skulle överleva den tidens svält. A. Assmann menar att kulturella minnen utöver att de är transgenerationella också knyter individer i ett längre historiskt perspektiv som också är transnationellt. Donationerna till svenskbybor åskådliggör att det kulturella minnet är transnationellt, men de återknyter också till det behov av mediciner som fanns redan i slutet på 1800-talet.

6.2.4 Institutionaliserande av minne

I nyhetsbrev finns det återkommande temat med förflyktigande och bevarandet av minnet/historien. Bevarandet av minnet/historien beskrivs som olika projekt som föreningen genomför och som institutionaliserar minnen. Projekten utökar antalet och formen på "arkiv" som bevarar svenskbybornas historia och minnen. I nyhetsbrev från vintern 2013 beskrivs att föreningen vill skapa en permanent utställning i svenskbygården på Gotland.

”Men föreningen behöver också katalogisera de föremål som finns samt digitalisera de bilder som finns. Detta är akut för att dels säkra bilderna för framtiden, men också för att få historier nedskrivet kring dem.”

Svenskbyborna kom till Sverige 1929 och när nyhetsbrevet skrevs har det passerat åttio år sedan dess. A. Assmann och J. Assmann beskriver att sociala/kommunikativa minnen har ett livsspann om åttio till hundra år, eftersom de är beroende av sina bärare. Då sociala/kommunikativa minnen är knutna till fotografierna behöver dessa nedtecknas för att inte förflyktigas. I nyhetsbrevet är ett återkommande inslag minnesrunor över olika personer med anknytning till Föreningen Svenskbyborna eller Gammalsvenskby. Minnesrunor påminner om att individuella och kommunikativa/sociala minnen förflyktigas med människor som går bort. I nyhetsbrev från 2017 återfinns minnesrunan:

”[Berättaren]¹ var vid sin död den äldsta av de kvarvarande Gammalsvenskbyborna med svenska som modersmål. Nu återstår endast en handfull av dem. [...] [Berättaren] blev en av byns stora berättare, som ända till slutet värtaligt kunde ge alla besökare en livlig föreställning om de många gånger omänskliga strapatsen som byborna utsattes för under hungersnöd, krig, deportation och kommunistisk terror. När grupper hälsade på i byn, samlades man ofta vid internatet för att lyssna till henne, [...] Så länge rösten höll, underhöll hon gärna med sång. Hon talade en vårdad rikssvenska, som hon lärt sig tidigt i byskolan...”

Halbwachs menar att kollektiva minnen förhandlas när de återges och de är beroende av ett socialt ramverk, en grupp, men att det slutligen är individen som minns. J. Assmann beskriver att inom kulturella minnen finns det speciella bärare som har en form av specialisering (1995: 131). A. Assmann menar att olika minnestyper interagerar och att det ibland kan vara svårt att skilja dem åt (2006: 211). Berättaren i citatet är en speciell bärare av det kulturella minnet och hon delar sina individuella minnen med en grupp, vilket gör att de blir sociala minnen samtidigt som minnena förhandlas i återgivningen av dem. De individuella minnena består av traumatiska

¹Utifrån de etiska överväganden som gjorts har namnet ersatts med Berättaren. Berättaren föddes i Gammalsvenskby under mitten 1920-talet, kom till Sverige 1929 men återvände som barn tillsammans med sin familj till Gammalsvenskby i början av 1930-talet.

händelser vilka är ett resultat av en politiskpraktik, som lämnat avsättningar i det individuella minnet.

I nyhetsbrev rapporteras om att det funnits tankar om att skapa ett museum i Gammalsvenskby och om hur arbetet med museet fortlöper. I nyhetsbrev från vintern 2021 beskrivs att:

”Det har sedan ett par år tillbaka pratats om att starta ett museum i byn. [...] för det första att vi måste ha en plats där man kan få information som besökare. Tidigare hade de gamla gummorna de jobbet. Nu när många av dem är borta, så krävs något annat som kan återberätta historien. Det andra skälet är utbildning av de unga i byn eller för den delen, alla som är intresserade av Gammalsvenskby historia. Väldigt viktigt att det finns en plats där de kan få läsa och få fakta om sin bys egen unika historia, men den kan också fungera som en bygdegård för allehanda möten. Att mötas är oerhört viktigt för utveckling och genererar i sin tur nya sysslor i byn.”

J. Assmann menar att kulturellt minne har två funktionssätt – dels som potentiellt arkiv för en total tidshorisont, dels att varje samtid sätter det kulturella minnet i sitt perspektiv och har sitt eget förhållningssätt till det. Föreningen Svenskbyborna har under perioden 2013 - 2021 ett bevarande förhållningssätt till det kulturella minnet, vilket de ser som en resurs för att generera för ekonomisk utveckling i Gammalsvenskby. Olick och Robbins beskriver att minnepraktiker som bevarar minne har utvecklats över tid (1998). Under 1800-talet börjar museer användas för bevarande av minne och under 1900-talet skapar elektronisk inspelning och datorer nya förutsättningar för överföringen av minne. I flera nyhetsbrev förs en dialog kring hur foton och ljudupptagningar som finns i Sverige ska kunna digitaliseras. Föreningen väljer slutligen att digitalisera bilder i ett Topoteket som är ett digitalt arkiv med geotaggar vilka knyter foton till geografiska platser. I nyhetsbrev från vinter 2021 beskrivs:

”Arkivgruppen har arbetat på och har nu i stort sett slutfört att få in alla passbilder² med text i Topoteket.”

² När svenskbyborna lämnade Gammalsvenskby 1929 togs passbilder av samtliga personer som ”återvände” till Sverige.

Passbilderna är en del av minnesfiguren som knyter svenskbyborna mot tiden och platsen, men digitaliseringen möjliggör även minnesfiguren i nuet. Ett annat projekt som också knyter svenskbyborna mot tid och plats är det DNA-projekt som beskrivs i flera nyhetsbrev. Projektet syftar till att försöka lösa gåtan om varifrån Dagösvenskarna, som byggde upp Gammalsvenskby, kom innan de levde på Dagö. Projektet är initierat av en journalist och Föreningen Svenskbyborna samarbetar med en universitet för att kunna göra DNA-analyserna. I nyhetsbrev från januari 2017 beskrivs:

”Vår förhoppning är att genom att göra DNA-test på svenskbybor på Gotland, Gammalsvenskby och kanske Dagö lösa denna historiska gåta.”

Olick och Robbins menar att under 1900-talet har forskare betraktat immunsystemet som en metafor för en minnesbevarande praktik. DNA-projektet ser kroppen som en bärare av minnet och i nyhetsbrev från sommaren 2017 rapporteras att alla 25 salivprov är insamlade både i Sverige och i Gammalsvenskby och att många är glada över att få bistå i projektet varav en kvinna i Gammalsvenskby konstaterar:

”Ja, jag fick aldrig komma till Sverige, men mitt saliv fick det i alla fall!”

7 Resultat och slutdiskussion

I och med Svenskbybornas ankomst till Sverige 1929 blev byborna separerade från sitt ”yttre samhälle” i form av den geografiska platsen som Gammalsvenskby utgör. Men ankomsten till Sverige medförde också att Svenskbyborna separeras från den samhällsform som bygemenskap som Gammalsvenskby utgjorde ett exempel på. Den samtida situationen i Sverige att leva utspritt över landet, förväntningar om integration, medial uppmärksamhet och politiskt spel blev påfrestande för svenskbyborna både för de enskilda individerna och för svenskbybornas ”inre samhälle” i form deras bygemenskap. Det kulturella minnet från 1781/82 ”byggdes på” och transformeras för att härbärgera Svenskbybornas ”inre samhälle” i form av traditioner, minnen och religiös gemenskap.

Syftet med studien har varit att identifiera teman i Svenskbybornas kulturella minne och analysera dem samt att besvara forskningsfrågan: Vilka är de sammanhållande temana i svenskbybornas kulturella minne? I analysen av nyhetsbreven framkommer flera teman som såsom sång, svenska språket, traditioner och institutionalisering av minne. Temana är förvisso återkommande i nyhetsbreven men de är mer än bara passiva texter. De är exempel på minnespraktiker, traditioner och ritualer som kopplar samman dåtiden med nutiden och håller svenskbyborna samman över tid. De knyter svenskbyborna i Sverige mot Gammalsvenskby. Men praktikerna såsom sång och svenska språket är dubbelriktade i den meningen att de också knyter svenskbyborna i Gammalsvenskby till svenskbyborna i Sverige. Det kulturella minnet är en resurs som används för att hålla gruppen samman och det mobiliseras vid yttre och inre påfrestningar på gruppen.

Analysen har också visat att det finns symboler i det kulturella minnet i form av Föreningens Svenskbybornas logotyp. Symbolen har ett sammanhållande värde då den relaterar till minnesfiguren i svenskbybornas kulturella minne och till en minnesplats som är förknippad med minnespraktiker och sammanhållning. Halbwachs menar att platser formar grupper, men grupper formar också platsen. Det inre samhället hos svenskbyborna fortlever i form av det kulturella minnet, och påverkar det yttre synliga samhället. Det blir inte minst påtagligt när det gäller de byggnader som finns i Roma på Gotland vilka utgör minnesplatser i form av klockstapeln och svenskbygården vilken är utformad att efterlikna ett typiskt hus i Gammalsvenskby. Klockstapeln, föreningen och svenskbygården utgör en bas för svenskbybornas kulturella minne, men de är också symboler för kyrkan, gemenskap och byn.

Tillkomsten av minnesplatserna kan ses utifrån vad som utgjort någon form stabil ”faktor” inom gruppen och kan liknas vid ett trädets årsringar vilka är beroende av sociala, ekonomiska och politiska kontexterna i både Sverige och Ukraina. Det finns en regelbundenhet i tillkomsten av minnesplatserna klockstapeln är från 1939, Föreningen från 1954 och Svenskbygården från 1977, vilket gör att de tillkommer med cirka 20 års intervaller.

Tillkomsten av minnesplatser från slutet av 1900-talet och framåt blir svårare att uppfatta. Det hänger samman med Sovjetunionens fall i början av 90-talet, vilket medför att kontakten med Gammalsvenskby kan återupprättas och byn blir en form av minnesplats. En annan faktor är internets uppkomst vilket gör att minnesplatserna flyttas till digitala plattformar såsom hemsidor, sociala medier stället för fysiska platser. Olick menar minnespraktiker utvecklas i relation till samhällen och att forskare numera ser immunsystemet som en metafor för kroppens minnesbevarande funktion. A. Assmann menar även att kulturella minnen har en inbyggd förmåga för pågående förändringar, innovationer och transformationer, vilket stämmer väl överens med Föreningens Svenskbybornas DNA-projekt i vilket ”minnet” av varifrån Dagöborna kom förväntas förvaras i svenskbybornas DNA både i Sverige och Gammalsvenskby.

Denna studie har fokuserat på svenskbybornas kulturella minne och det har under studiens gång framkommit att svenskbybornas minnen inte enbart är kulturella utan även individuella, sociala och politiska.

Referenser

Assmann, A. (2006) *Memory, Individual and Collective*. Oxford University Press. doi: 10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0011.

Assmann, J. (2011) "Introduction," in *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, doi: 10.1017/CBO9780511996306.003.

Assmann J. and Czaplicka J. (1995) 'Collective Memory and Cultural Identity', *New German Critique*, (65), pp. 125–133. doi: 10.2307/488538.

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan Stockholm: Liber

Forsman, L. (2015) 'Language shift in Gammalsvenskby: A nexus analysis of the shift to Ukrainian in a traditionally Swedish-speaking community', *Journal of Sociolinguistics*, 19(1), pp. 37–61. doi: 10.1111/josl.12112.

Föreningen Svenskbyborna. (2021a). *Historia*
<http://www.svenskbyborna.se/historia/> [2021-12-09]

Föreningen Svenskbyborna. (2021b) *Om*.
<http://www.svenskbyborna.se/om/> [2021-12-09]

Gammalsvenskby.se (2012) Arvid Norbergs hemsida om Gammalsvenskby och svenskbyborna. *Svenskbyklockorna*.
<http://www.gammalsvenskby.se/Svenskbyklockorna1.htm> [2021-12-12]

Halbwachs, Maurice (1980). *The collective memory*. New York: Harper& Row Publishers, Harper Colophon Books

Hedman, J. (2000) Gammalsvenskby – Zmijivka: den svenska byn i Ukraina, i Hoppe, Göran (red.) *Öster om Östersjön*. Stockholm: Svenska sällsk. för antropologi och geografi

Hoas, Sigfrid (2009). *Banditer i byn: och andra texter om Gammalsvenskby*. Stockholm: Alvina

Kotljarchuk, A. (2014). In the Forge of Stalin: Swedish Colonists of Ukraine in Totalitarian Experiments of the Twentieth Century. Hämtad från:
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-109942> [2021-11-15]

Madigan, T. (2020) Theories of Cultural Trauma. In Davis, C. and Meretoja, H. (Edt.). *The Routledge Companion to Literature and Trauma*

Malm, G. (1937). *Gammalsvenskbyborna i Sverige*, Svensk tidskrift 31 december.
<https://www.svensktidskrift.se/arkiv100/1937/12%20Gammalsvenskbyborna%20i%20Sverige.pdf> ss. 98-108, [2021-11-18]

Olick, J. K. (1999) 'Collective Memory: The Two Cultures', *Sociological Theory*, 17(3), pp. 333–348. Available at: <https://search-ebscohost-com.ludwig.lub.lu.se/login.aspx?direct=true&db=edsjrs&AN=edsjrs.370189&site=eds-live&scope=site> [2021-11-25]

Olick, J. K. and Robbins, J. (1998) 'SOCIAL MEMORY STUDIES: From "Collective Memory" to the Historical Sociology of Mnemonic Practices', *Annual Review of Sociology*, 24(1), p. 105. doi: 10.1146/annurev.soc.24.1.105.

Pettersson Annas, A. (u.å.) *Livet i Gammalsvenskby*
<http://www.svenskbyborna.se/wp-content/uploads/2019/06/1901-1978-Livet-i-Gammalsvenskby-AndreasPetterssonAnnas.pdf> [2021-11-18]

Riessman, Catherine Kohler (2005) *Narrative Analysis*. In *Narrative, Memory & Everyday Life*. University of Huddersfield, Huddersfield pp. 1-7.

Utas, J. (1959) *Svenskbyborna: historia och öde från trettonhundra till nu*. Natur o. kultur.

Velicu, A. (2011) 'Cultural memory between the national and the transnational', *Journal of Aesthetics & Culture*, 3, p. 1–N.PAG. doi: 10.3402/jac.v3i0.7246.

Wawrzyniuk, P. (2010) "Formering till modernitet. Gammalsvenskby genom finländska och rikssvenska ögon 1836–1904", *Historisk Tidskrift för Finland*, 95. Tillgänglig vid: <https://journal.fi/htf/article/view/52147> [2021-12-29]